

Az állományvédelmi rendelet és a felsőoktatási intézmények könyvtárai

Visszhang

Szinainé László Zsuzsa Gondolatok eltűnő könyvek kapcsán című tömör, őszinte, régóta időszerű írását (*Könyvtáros* 1985/12. sz.) elismeréssel olvastuk. E kérdések nyilvánosság elé tárását örömmel üdvözljük és mélységesen egyetértünk minden sorával. Az állományvédelemmel foglalkozik, de ez a témakör önmagában is annyira összetett, kihatásaiban oly sok gyakorlati problémát vet fel, hogy lehetetlen valamennyivel foglalkozni. Nem szándékozom kitérni a javasolt fotocellás megoldás lehetőségeire, sem pedig arra a bizonyára egyértelmű felháborodásra, amelyet a könyvtárosok éreznek, amikor arról értesülnek, hogy éppen közülük hányan térnek le a foglalkozásukkal járó köteleességteljesítés útjáról eléggé el nem ítéltető tévutakra.

Algéria példája

A könyvtári anyag külföldre való szabályos vagy szabálytalan kivitelére vagyok még kénytelen reagálni. 1978-ban, amikor több évre külföldre távoztam, a vonatkozó rendeletnek megfelelően szabályosan engedélyeztettem néhány, főleg régebbi kiadású műszaki könyv, szótár és egyéb saját használatra nélkülözhetetlennek vélt könyv kivitelét. Az engedélyt megkaptam. Majd amikor az ország elhagyásakor az engedélyt a vámhatóság képviselőjének felmutattam, az legyintett, a könyveket nem nézte meg, kizárólag herendi porcelán és az ujjamon hordott aranygyűrű iránt érdeklődött. Végleges hazatértemkor (1982) senki nem kérdezte meg, vajon visszakerültek-e ama könyvek? (Vissza.)

Az Algériából való végleges hazatelepüléskor az ottani hatóság minden külföldi állampolgártól hat példányos francia nyelvre fordított könyvlistát kér, arról is, amit saját maga

vitt oda, legyen az akár szakácskönyv, netán biblia. Enélkül nem adják meg a hazatelepülési engedélyt. A listákat hat különböző hatóságnál kell bemutatni, engedélyeztetni, ami abból áll, hogy a listák minden lapját pecséttel látják el, rendszerint anélkül, hogy elolvassák. Persze ez az ott egyébként is túlzott, még a napóleoni időkől származó, francia mintájú bürokrácia számlájára írható. Ha azonban e vitatható eljárás célját tekintjük, a procedúra már nem is tűnik annyira bosszantónak vagy megmosolyogtatónak. Ez a fejlődő állam felismerte, hogy a könyvek a nemzet kulturális kincsei közé tartoznak, s igyekszik azokat a saját maga számára megőrizni. Feltehetően az eredeti arab kéziratok, becses régi könyvek kicsempésését szeretnék megakadályozni, noha a megfelelő formát még nem sikerült megtalálniuk.

Legyen szabad most egy másik, ezzel összefüggő problémát felvetnem, amely noha eléggé egyedi, mégis tükrözi egyéb hálózatok, közgyűjtemények sorsát is: a felsőoktatási intézmények könyvtárainak állományvédelmére gondolok.

A felsőoktatási intézményekben az időről időre változó állami vezetők nem képesek mindenkor egységes, hosszútávú könyvtári koncepciót kialakítani, annak ellenére, hogy elvi irányítás formájában a hálózati központok erre komoly erőfeszítéseket tesznek.

Megnehezíti a helyzetet az intézetek, taniszékek gyakran változó oktatási, kutatási profilja, olykor személyhez fűződő kutatási témákhoz kapcsolódó beszerzési politikája, az önellátásra való törekvés, a hagyományokhoz való, alapjában nem mindenkor elítélhető ragaszkodás, hogy csak a legfontosabb kérdéseket említsen. (Szándékosan nem térek ki a szabályosan kikölcsönzött művek évekre visszamenő behajthatatlanságára, hiszen ez az írás szerint „meglévő állományrész”!) A gyak-

ran kisipari módszerekkel dolgozó, az alapvető könyvtárosi ismereteket nélkülöző munkatársakat foglalkoztató kisebb-nagyobb könyvtári egységek képtelenek megbirkózni a kettős képesítést igénylő selejtezési munkával, amit leggyakrabban a helyhiány, máskor egyéb érdekek indokol. Ez a „selejtezés”, ha nincs megfelelő nyilvántartás, vagy az azonosításra nem alkalmas, rendszerint abban nyilvánul meg, hogy a már ilyen-olyan oknál fogva nem rendszeresen használt könyvtári dokumentumtömeget végül a padlásra, a pincébe vagy egyéb, erre teljes mértékben alkalmatlan helyre szállítják, s ez még a jobbik eset. Az is előfordul, hogy – „ez már úgysem kell senkinek, leltár sincs” alapon – a kazánházba, onnan egy-egy élelmes segédmunkás közreműködésével a MÉH-be vagy az antikváriumba kerülnek ezek a művek. Magam is láttam antikváriumban megvásárolni olyan könyvet, amelyen felismertem a saját kezemmel beírt leltári számot és az egyik vidéki főiskola pecsétjét, amely nem volt érvénytelenítve. A pecsét nemcsak a 17., az 50. vagy a 100. lapon szerepelt, hanem olvashatóan a címlap verzóján is, dátummal. Ezt a kérdést Szinainé már kifejtette, s csak bizonyításként említem.

Végrehajtható-e a rendelet?

A kulturális miniszter és a pénzügyminiszter 3/1975. (VII. 17.) KM-PM sz., a könyvtári állomány ellenőrzéséről (leltározásáról) és az állományból való törléséről szóló együttes rendeletének megjelenését, úgy véljük, nemcsak a könyvtáros társadalom, de a magyar könyv- és könyvtárügy sorsát szívügyének tekintő valamennyi illetékes szerv megkönnyebbüléssel üdvözölte. Közzététele régóta időszerű volt. Az azóta eltelt 10 esztendő tapasztalatai azonban végrehajthatóságát, illetve végrehajtását megkérdőjelezik.

Nem titok, hogy a könyvtárak időközönként törvényszerűen „kinövik” raktáraikat és gyakorlatilag kevés kivételtől eltekintve krónikus férőhelyhiánnyal küszködnek. Rengeteg olyan feleslegesnek vélt anyag gyűlik fel mindenütt, amelytől az illető könyvtár, legyen az kicsi, közepes vagy nagy, időnként szívesen megszabadulna. De csak az az egy könyvtár. Fel kell tételeznünk, hogy másutt igényt tartanának rá, esetleg az Országos Széchényi Könyvtár, sőt a selejtező könyvtár maga is, ha egyáltalán tisztában lenne azzal, hogy valamelyik éppen

felszabadítandó könyvespolcrészig – olykor több száz folyóméter –, amelyen ránézésre csupa duplum vagy selejt áll, voltaképpen mit is tartalmaz.

Ennek egyik oka az, hogy a nehézkes és gyakorlatilag betarthatatlan pénzügyi-gazdasági előírások miatt szinte lehetetlenné vált a selejtezés. A másik ok a könyvtárosok és levéltárosok olykor talán túlzó, gyakran megalapozott aggodalma: nyugodt lelkiismerettel kislejtezhetheti-e az állományában levő, saját használói számára már feleslegesnek minősített dokumentumot, ha a vonatkozó selejtezési előírások betartására valamely csoda folytán képes, és a könyvtár fenntartója gondoskodik munkáról, hogy a könyvtár a fölpéldányokat egyenként szabályosan legalább azonosításra alkalmas módon listázva, sokszorosítva, jelzelve stb. közlésre bocsássa. Ekkor felvetődik a kijózanító kérdés: hol, mikor és meddig tudja ezt az anyagrészt biztonságosan, alkalmilag hozzáférhető módon tárolni? Ki fogja a selejtezésre szánt dokumentumokra ráütni a félreérthetetlen pecsétet? Megkísérletem kiszámítani az egy könyvre jutó idő, anyagmozgatás és minden ezzel járó munka mennyiségét, gondolom, mások is megtették. Elképesztő szám kerekedett ki. Sok olyan dokumentum lappanghat még az országban, amelyről kizárólag a szakember állapíthatja meg, van-e rá, s ha igen, milyen példányszámban szükség, még akkor is, ha az OSZK állományában (magyar vonatkozású dokumentumok esetében) megvan, bár a jelek szerint az sem mindig biztos. Rátérnék a jelenleg érvényben lévő, már említett szabályzatra, amelyben a 16. paragrafus (1.) b) pontja módot ad „egyéb dokumentumok” selejtezésére, illetve az állományból való törlésére, az „állományapasztásra”, míg a 18. paragrafus (2.) bekezdése természetes elhasználódás címén teszi ezt lehetővé. Azt hiszem, jogos az aggodalom, hogy ily módon esetleg veszendőbe mehet olyan 1949 előtt megjelent, pótolhatatlan, akár unikum hungarika is, ha a könyvtáros képtelen a több tizedes állományt gondosan ellenőrizni, de ennek ellenére a szabályzat adta lehetőséggel élve mégis „töröl”.

Megoldást kellene találni, hogy a könyvtárak a formások betartása nélkül, egy erre a célra rendszeresített átmeneti raktárba szállíthassák a selejtezésre szánt, vagy kissé sérült, magyar vonatkozású dokumentumaikat addig is, amíg véglegesen megoldódik a kérdés, hiszen az OSZK pillanatnyilag saját problémáival amúgy is agyon van terhelve. Talán van rá

remény, hogy egyszer egy gyorsított, gépesített feldolgozással alkalom nyílik a duplumok és a selejtezésre szánt művek feltárására, és a nemzeti könyvtár, valamint a hálózati központok válogathatnak az oda gyűjtött anyagból. Ha durván becsülve csak 30 százalék az, amire ilyenformán igény jelentkezik, vagy az egyébként zúzdába kerülő értékek megfelelő restaurálással megmenthetőek, már érdemes a kérdés-sel foglalkozni.

A kulturális és pénzügyi szempontok összehangolása nehéz és felelősségteljes feladat. A szabályzat jóhiszemű, lelkiismeretes és szakképzett ügyintézőt feltételez. Amikor mégis aggódalmunknak adunk kifejezést, nem ennek meglétében kételkedünk. Objektív, adminisztratív nehézségekre gondolunk, amelyek megfelelő fizikai és technikai segéderők hiányában kizárólag nagyüzemi szinten, országos összefogással küzdhetők le.

Bízunk benne, hogy megtalálható az a forma, amely a pénzügyi és takarékosági, valamint a kutatói érdekeknek is megfelel, egyide-

jűleg kulturális kincseink hatékony védelmét szolgálja. A gazdasági életben helytelen a raktárra való termelés, de ez nem vonatkoztatható kulturális értékeink megfelelő védelmére, őrzésére, ami kötelességünk.

Ezek után felvetődik a kérdés: valóban eleve meghatározott-e a könyvek sorsa, vagy józan odafigyeléssel, megfelelő szervezéssel irányítható? Úgy érezzük, igenlő a felelet. Könyvtári és közművelődési jogszabályaink az elmúlt évtized során már nagyobb figyelmet fordítottak hazánk kulturális kincseinek védelmére. A magyar könyvtárakra, a hungarikákra, az Országos Széchényi Könyvtárból esetleg hiányzó tucatkiadványokra gondolva – a corvinaokról és a külföldi aukciókon visszaszerzett nemzeti kincseinkről nem is beszélve – tehetetlenül és türelmetlenül, de mégis reméljük, hogy könyveinket nem MÉH-kilóban fogják számolni.

Ballóné dr. Mike Ágnes
az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar
könyvtárvezetője

Lapozgató

Nyelvészet és tömegkommunikáció címmel, *Grétsy László* szerkesztésében, két kötetben jelent meg az első valóban átfogó nyelvészeti elemzése a tömegkommunikáció, a rádió és a televízió nyelvének. A mű tanulmányai szervesen kapcsolódnak egymáshoz, együtt adják a vizsgált jelenség teljes leírását. *Wacha Imre* szituáció, szöveg és hangzás együttesét kutatja, *Buda Béla* a tömegtájékoztatás nyelvnek kommunikáció-lélektani és szociolingvisztikai sajátosságait mutatja be, *Heltainé Nagy Erzsébet* a befogadó oldaláról vizsgálja a tömegkommunikációt, *Huszár Ágnes* a rádió és televízió beszélt nyelvének mondattanát állítja össze, *Kemény Gábor* kép és kommunikáció összefüggéseit fejti ki. A tudományos színvonalú összeállítás gazdag könyvtári vonatkozásokban. Mind a tájékoztatás nyelvét, módszereit illető megállapításai, mind a hangzóanyagok jellegzetességeit érintő fejtegetései, mind befogadásvizsgálatai közvetlenül is felhasználhatók a könyvtári munkában. (Tömegkommunikációs Kutatóközpont. 1985. 246, 232 l. 74 Ft)

Jakab Zoltán „Mindenkinek lehet valahol egy keresztapja” című műhelytanulmánya két, meglehetősen élesen eltérő részből áll.

Az első, rövidebb a hírforrás és a hivatalos közlő (újságíró, tévé-, rádióriporter stb.) viszonyának kommunikációelméleti modelljét vázolja, a témával kapcsolatos angolszász irodalmat ismerteti. A második rész e viszony mai hazai helyzetét próbálja leírni, a *Magyar Sajtó* öt évfolyamában közzétett megnyilatkozások alapján. E második rész – amely ellentétben az elsővel – mentes minden szakmai bennfenteségtől, arra hoz fel példákat, konkrét eseteket, miben és mennyiben tér, térhet el a hírközlő (vagy hírt éppen közleni nem akaró) érdeke, szempontrendszer az újságíróétól, hogy a két „fél” milyen stratégiákat követ, miképp küzd azért, hogy a nyilvánosságra kerülő közlemény (hír, riport, cikk stb.) ilyen vagy olyan legyen. (Tömegkommunikációs Kutatóközpont. 1985. 91 l. ár nélkül)